HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 8 Temmuz 1938 Sayı : 81

TÜRKLERDE AD VERMEK ÂDETLERİ

Türklerin âdet ve itikatları üzerine yazılmış olan kitaplar, ad vermek âdetleri hakkında pek az malumatı ihtiva ederler. Bu hususta islâmdan önceki devirler için olduğu kadar, islâmdan sonraki devirler için de başlıca menbalar halk masalları, destanlar ve şaman duaları ile Altay, Yakut, Kırgız ve Anadolu Türklerine ait yapılmış olan etnografik tetkiklerdir. Türklerde ad vermek âdetlerine dair, bu saydığımız menbalarda mevcut malûmatı hulasa suretile şöylece sıralayabiliriz.

Türk destanlarının en eskisi olan Oğuznamede, Oğuz Hanın kendi adını bizzat aldığı yazılıdır. Yine Oğuznameye göre, Oğuz Han daha beşikte iken konuşmuştur. Kara Han, oğlu Oğuz bir yaşına girince, Oğuz beylerine büyük bir ziyafet vererek « Oğlum bir yaşına girdi, ne ad koyacaksınız ! » dedi. Ziyafette bulunan beyler, çocukta gördükleri fevkalâde istidada göre bir ad vermek istemişler. Halbuki çocuk söze gelerek: « Benim adım Oğuzdur » demiş; ziyafette bulunan herkes onun bu haline hayran kalıp « Madem ki, bu çocuk kendi adını kendi koydu, ona bundan güzel ad olamaz» dediler ve onu Oğuz adile tanıdılar. Oğuznamenin muhtelif parçalarını ihtiva eden Dede Korkut kitabında da, bilhassa erkek çocuklara ait, advermek âdetinden bâhis satırlar vardır. Bu kitabın verdiği malûmata göre de «o zamanda bir oğlan baş kesmese, kan dökmese», yani bir kahramanlık eseri göstermedikce, ad alamazdı [sahife 39]. Nitekim, Bamsi Beyrek (böyrek) on beş yaşında «kuş erdemlü bir güzel yahşi yiğit» olduğu halde henüz ad almamıştı. Nihayet «baş kesti, kan döktü, adam ahtardı» ve bunun üzerine babası bir ziyafet tertip ederek bütün Oğuz beylerini çağırdı; Dede Korkut da geldi, ona ad verdi [sahife 41] Dede Korkut hikâyelerinde, kahramanlık gösterenlere hep Korkut Atanın gelip törenle ad verdiğine tesadüf ediyoruz. Kazak-Kırgızların Manas adındaki meşhur millî destanlarında ise, ad vermek âdeti tamamile islâmî bir mahiyet gösterir. Orada «dört peygamber gelip ad verdiler» suretinde kayıt geçer.

Eski Türkler, ulus için büyük işler yapan zevatın adlarını değiştirerek ona yeni bir ad verirlerdi. Bu değiştirme, bazan da kurultayca yapılırdı. Meselâ, Cengiz Han (Temuçin) ile Kök Türklerden Kutluk Han (İdat Şat) bu suretle ad almışlardır. Eski Türkler, Araplar gibi, adı gökten inmiş telakki etmezlerdi. İnsan, hak kazandığı, lâyık olduğu adı alırdı. Bu sebepdendir ki, Türk adları hem güzeldir, hem de büyük mana ve kıymet ifade ederler. *Bu tarihî an'anenin, asırlardan sonra, büyük önder Atatürk'ün yüksek şahşiyetinde tecellisini görüyoruz. Nitekim Atatürk, Türkü kurtardı, Türklüğü yükseltti, Türk ulusu da ona hakkı olan adı verdi ve bunu kalbinin derinliklerine yazdı.*

Yukarıya hülâsaten kaydettiğimiz bu tarihî malûmat bize, Türklerde ad vermek âdetinin hem eski, hem de bir törene tabi olduğunu açıkca göstermektedir. Bu an'anenin bugünkü Orta Asya ve Türkiye Türkleri arasında yaşayan şekilleri aşağıda sırasile tetkik olunmuştur.

Bugün, Altayın şimalinde Yenisey kıyalarında yaşamakta olan Beltir ve Koybal Türklerinde ad vermek, doğumdan bir kaç gün sonra olur. Çocuğu olan bir baba, kendi haline göre bir ziyafet tertip ederek hısım ve dostlarını çağırır. Ebe kadın, ev sahibi gibi, misafirlere içki ve yemek vererek onları ağırlar. Yemekler yenildikten sonra, ebe kadın, misafirlerden en yaşlı olana hitap ile, çocuğa bir isim vermesini rica eder. O da, çocuğa bir ad verir. Bundan sonra, ebe kadın, tekrar misafirlere dönerek «çocuğa *diş* veriniz!» der. Misafirler de, getirdikleri hediyeleri ortaya koyarlar. Bu hediyeler toplanarak çocuğun beşiğine asılır. Altay ile Yenisey havzalarında oturan Teleüt, Kaç, Abakan gibi diğer Türk zümrelerinde de ad vermek âdeti, aşağı yukarı, Beltir ve Koybal kabilelerinin âdetlerine benzer. Bunlarda, ayrı olarak, çocuk doğunca babası bir ad seçip verir. Çok defa bu ad, eve ilk gelen kimsenin adı olur. Bazan ilk söylenen, meselâ balta, kılıç, konuk, köpek gibi şeylerin adı da çocuğa bir isim olarak verilir. Yakut Türkleri, ad vermek hususunda eski Türk âdetlerini son günlere kadar muhafaza etmişlerdir. Yakutlar, çocuğa üç ay sonra birinci ve iğreti adını verirler. İkinci adı ise, ancak, çocuk yay basıp ok attıktan sonra verilir. Altayın şimali şarkisindeki Minüsin Türkleri arasında geçen asrın ilk yarısında yaptığı tetkik seyahatinde, halk âdet ve destanları üzerine bir hayli malzeme toplamış olan Rus müelliflerinden V. Titofun verdiği malumata göre, bu Türklerde bir çocuk, büyüyüp bir yiğitlik göstermedikçe ad alamaz. Ancak düşmanı yenip bir yiğitlik gösterdikten sonra babası bir ziyafet tertip ederek çocuğuna ad verir.

Verilen bu ad da, o yiğitin bindiği atın rengi ile münasebetli olur. Bu âdet, en eski bir Türk âdetinin bakıyesidir. Kırgız ve Kazaklarda ise, doğumdan on beş gün sonra çocuğa ad verilir. Çok defa, çocuğun doğ-

duğu esnada geçen şeyler ve yapılan işler de, Altaylılarda olduğu gibi, ad olarak konulur. Bu meyanda, gelen bir misafirin adı da çoçuğa verilir. Gerek Kırgızlar ve gerekse Kazaklar, ekseriyetle islâm olmalarına rağmen, ad vermek hususunda hocalara ehemmiyet vermezler. Çocuğu yaşamıyan aileler, doğumu müteakib ad vermek işile uğraşmağa koyulurlar. Bu gibi kimselerin çocuğu doğar doğmaz, ebe kadın dışarıya çıkar ve kapıdan, çocuğu babasına satar; çocuğa da Satılmış, Satı, Tokta (daim), Toktamış, Taş, Timur gibi adlardan birisi konulur. Başkurd Türklerinde ise, bu gibi babalar, çocuğun ağırlığınca demir vermek suretile onu satın alırlar. Altaylılarla Kazak-Kırgızlarda çocuğu yaşamıyan babalar, yeni doğan çocuklarına İt, İt baba, İt barak, İt bey, İt kulu, İt almaz, Yılan, Şeytan kulu, Sarukine gibi kötü birer ad verirler. Bunların itikatlarına göre, kötü ad verilen bir çocuğu, bu adından dolayı, Azrail iğrenip almazmış. Çuvaşlarda da buna benziyen âdetler vardır. Çocuğu yaşamıyan bir ailenin yeni doğan bir çocuğunu ebe kadın alıp odadan dışarıya çıkarır. Bu çocuğu, orada beklemekte olan şamana verir. Şaman da bunu babasına getirir, «çöplukte bir çocuk bulduğunu ve bunu satacağını» söyler. Babası şamandan çocuğu satın alır ve ona süprüntü manasına olan *süppü* diye bir ad verir. Bu âdet, Anadolu Türklerinde de mevcuttur. Çocuğu yaşamıyan bir baba, ebe kadından, yahut bir komşudan çocuğunu satın aldığı gibi onu bir yatıra da satar. Bunun üzerine, çocuğa kız ise Satı, oğlansa Satılmış adı verilir, yahut satıldığı yatırın ismi konulur. Kumuk Türklerinde, hastalanan bir çocuk, şifayab olur itikadile, birine satılır ve adı da Satıbal konur.

Bu hususta Türkiye Türkleri eski âdetlerin bir çoklarını muhafaza etmiş olmakla beraber, islâmî tesirler altında da kalmışlardır. Bugün, bilhassa köylüler, bu sahada pek çok şeyler saklamış oldukları gibi, yüzlerce halis Türk adına da yine köylüler arasında tesadüf edilir. Türkiye Türklerinde ad vermek işi de türlü âdet ve inanmalara bağlıdır. Çocuğun ekseriyetle doğumdan yirmi dört saat veya üç gün sonra adı konulur. Bazı taraflarda ise yedi döşeğinin kaldırıldığı (Beşik düğünü) günü (Doğusal Anadolu) veya onuncu gününe kadar (Balıkesir ve havalisi), yahut doğumun ilk cuması, cuma namazından çıkıldıktan sonra (Bursa, Yenişehir) dedesi, babası veya hısım ve komşuları arasından seçilen okur yazar biri tarafından verilir. Çocuğun ilk işiteceği sesin ezan sesi olması için ad, kulağına yavaşça ezan okunmak suretile konulur. Bu ad, çocuğun (Kütük - has adı) dır. Ezanın bitmesinden sonra adı ya sadece (Ahmet), (Mehmet) yahut adın (Ahmet, mahlasın (Nuri) olsun diye kulağına üç defa söylenir; çocuk da bu suretle adlanmış olur. İnegöl ve dolayında ise çocuğun kulağına ezan okunduktan sonra ayrıca (dinin islâm dini, kitabın Kuranı azimüşşan. Allah birdir, Resul haktır, bunu bil !) sözleri söylenir ve ardından adı verilir.

Şayet, aile içinde ad verme işini görebilecek biri yoksa, yahut herhangi bir dilekten doğmak üzere bu törünün bir hocaya yaptırılması istenirse o zaman komşu bir hoca veya camiin müezzini çağırılır. Bazı taraflarda çocuğun kendisine benzemiş olması dileğinden ötürü ad koyacak kişinin bilgin, zengin veya güzel sesli tanınmış biri olması da göz önüne alınır. (Eskişehir ve dolayı)

Ad verecek olan adam abdest alır; çocuk kundaklı ve yüzü örtülü (duvaklı) olduğu halde kucağına verilir. Bu adam da önünde serili bir seccade bulunduğu ve ayakta olduğu halde, çocuğu başı sağ tarafa ve yüzü kıbleye dönük olarak kucağına alır ve kendisi de kıbleye karşı yünelerek sağ kulağına ezan okur, soluna da kamet söyler ve bu suretle adını verir. Bazan ad koyma törüsü sabahleyin yapılır. Ad koyacak adam, sabah namazından sonra evine gitmeden doğruca adını koyacağı çocuğun evine gelir ve güneş doğmadan çocuğun adını koyar. Anadolunun doğu ve güney doğusu illerinde, hemen ekseriyetle, çocuğun kulağına ezan okuduktan sonra ad koyan hafız veya hocanın çocuk bilgili, uslu olsun diye çocuğun ağzına hafifçe tükürdüğü ve bunun bir törü olarak hâlâ yaşadığı görülmektedir.

Ad koyan adam, alelâde bir hoca, müezzin olduğu takdirde kendisi yedirilip içirildikten başka mendil, havlu veya çoğu para gibi bir hediye ile sevindirilmek de usuldendir; konukluğu sırasında ayrıca kahve, lokum ve şeker gibi şeyler de ikram edilir. Bazı yerlerde ise hocaya verilecek hediye, görülebilecek bir şekilde çocuğun kundağı arasına konulur ki, kendisine aidiyetini bilen hoca hediyesini bu suretle almış olur.

Köylerde, hemen genel bir şekilde, ad vermek törüsü daha sade bir surette yapılmaktadır. Çocuk doğduktan sonra köyün imamı veya hocası çağrılarak o gün ezan ile beraber ad konur. Şayet köyde bunlar mevcut değilse, yakın köylerden bir hoca çağrılarak ertesi gün bu iş gördürülür.

Güney Anadoluda, Türkmen oymakları arasında çocuğa ad vermek törüsü ya doğumun ertesi günü veya haftası içinde yahut da, iki üç, hattâ altı ay sonra yapılır. Tören, bilhassa erkek çocukları için âdeta bir düğün mahiyetinde olur. O gün, çocuk evinde koyun, kuzu kesilir; yemekler pişirilir ve konukomşu çağrılarak şölen verilir. Şölenden sonra hoca tarafından, çocuğun kulağına ezan okunarak adı konur. Konya ili içindeki Türkmenler arasında ise, ad koymak töreni için önce bütün hısım ve dostlar çocuğun evinde toplanırlar. Çocuğu babası, yahut büyük babası veya annesi kucağına alarak odada ortaya serilmiş olan bir halı seccadenin üzerine oturur. Ad koymak için çağrılmış olan köyün imamı Kur'anın tefe'ülen bir sahifesini açar; o ailenin ölmüşleri arasında yahut dışarıda iyi bir ün bırakmış olanlardan birinin adile ilgili kelimeler aranır, bunu

bulduktan sonra kelimenin anlamını aileye anlatır. Çocuğun talili olduğunu ve bu adda büyük bir kutsallık ve uğurluluk bulunduğunu söyler. Sonra, seçilmiş olan adı belli törü ile çocuğa verir.

Bazı yerlerde (Eskişehir ve dolayında) çocuğun adı ne kadar geç konursa, o kadar öfkeli olacağı inanmasından ötürü bazı aileler çocukları öfkeli olsun diye adını kırk gün sonra verirler. Adana Müzesi müdürü Ali Rızanın ağızdan verdiği malûmata göre, Rumelideki Yürükler arasında çocuklara kırklandıktan sonra ad koymak törüsü vardır. Ad vermek töreni sırasında, çocuk evine bakır avaniden bir hediye götürülür. Bakır kaplar geç eskidiği için, böyle bir hediyenin verilmesi de çocuğun uzun ömürlü olmasını temennidir. (Bursa dolayı).

Halk arasında çocuklara bu şekillerde ad vermeğe bilhassa dikkat edilir. Çünkü, bir kimsenin çocuk iken kulağına ezan okumazsa o şahsın öldüğü vakit kabirde « talkın - telkin » i duyamıyacağı, bununla beraber bu ezanın aynı zamanda ölümünde kılınacak cenaze namazı ezanı olduğu inanması vardır. Şu kadar ki, bu düşünüş yanında bir de çocuğun, üç gün içinde kulağına ezan okunmayıp ad verilmeden önce ölürse, yarın «ruzu mahşer» de ana ve babasına «şefaat» edemiyeceği inanması da vardır. Bundan ötürüdür ki, bazı yerlerde çocuklara hattâ üç ezanı beklemeden önce ad verilir. Batı Anadolunun bazı yerlerinde ise çocuğun «Şeytan değiştirmesi» inanmasından ötürü doğumdan biraz sonra derhal kulağına ezan okuyarak adını vermek törüsü mevcuttur. Şu suretle meme verilmesi için lâzım olan üç ezan zamanının geçmesi de beklenmeden törünün yapılmasından sonra hemen çocuk emzirilmeğe de başlanır. Ezan okunarak adı konulmıyan çocukların hayırsız olacaklarına inanılır (İstanbul).

Çocuklara biri «Kütük-has ezan adı» öteki de «Göbek adı - küçük ad» olmak üzere iki ad verilir. Has ad, yukarıda anlattığımız törenle konulanıdır ki çoğun bu adı esas tutulup çocuk hayatında bununla çağrılır. Göbek adı ise, çocuk doğduktan sonra ebesi tarafından erkek ise «Mehmet» kız ise «Fatma» gibi bir adla göbeği kesilirken verilenidir. Esasen ad verilmeden göbek kesilmediğine göre, göbek adı çocuğun ilk aldığı addır. Balıkesir ve dolayında ise, göbek adı bu suretle fakat, arabî ayların medlûlüne göre verilir.

Ebe, çocuğun göbeğini üç kere tekbir getirdikten sonra keser ve göbek adı olarak koyduğu adı da ailesine söyler. Göbek adlarının peygamber ve soyuna bağlı adlardan biri olması istenilir. Mahlasta bu istek yortur. Dinsel törüye fazla bağlı olan bazı aileler, çocuklarını göbek adile çağırır ve bunu ebesinin vermiş olmasından ötürü de uğurlu sayarlar. Bazı taraflarda ise, çocuğun göbeği kesilirken ebesi ailenin bu hususta mütaleasını alır ve onların seçtikleri ad esas tutularak göbek kesilir. Öğretmen Bay

Zekinin izahına göre, bazı ailelerde göbek adı olarak ailenin büyüklerinden birinin adını koyarlar. Kabir de telkin verilirken ölülerin göbek adile çağırıldıkları inanımı dolayısile bir ailenin göbek adını bilmesi üzkes gerekli olduğu telâkkisi de vardır.

Doğan çocuklara umumiyetle beş vakit ezan zamanlarında ad verilir. Bu zamanın gece veya gündüz olmasında bir mahzur yoksa da «dar vakit» de yani güneş batarken ad vermek kesin olarak iyi sayılmaz. Zira, böyle bir vakitte bir çocuğa ad verilecek olursa çocuğun «dar ömürlü» yani ömrünün kısa olacağı itikadı vardır. Gerek Balıkesir ve dolayında ve gerekse Konya vilâyeti içinde yaşıyan Türkmenler arasında ayrıca ad koyma gününün mevcut ve bu günlerin de ekseriyetle Cuma, Pazartesi ve Perşembe olarak seçilmekte bulunduğu âdetine rastlanır. Ad verme merasimi, pazartesi ve perşembe günleri olursa sabah ezanı veya ikindi vaktinde; şayet cuma günü olursa salâ ile cuma ezanı arasında yapılır.

Bazı aileler doğan çocuklarına büyük baba veya annesi yaşamakta iken bunlardan birinin adını verirler. Sinop ve İnegöl çevreleri köylerinde ise bunun başka bir şekline, yani baba ve annenin yaşamakta iken doğan çocuklarına bizzat kendi adını verdiklerine rastlanır. Bu tarzda ad veriliş yerli bir telâkkiye bağlı olup bu da, bir ailenin çocuğu yaşamaz ölür, aile çocuklara ölü adı konulduğundan yaşamadığı inanını taşır. Bundan ötürü böyle bir zamanda baba veya annesi doğan çocuğa, kız veya oğlan olduğuna göre, kendi adını verir ki bu suretle çocuğun yaşayacağına inanılır. Çocuğa ad koymak hususunda yazılmağa değer bir an'ane de, bir çocuğa iki ölü adı, meselâ bir karı ve kocanın her ikisinin de ölmüş olan baba veya annelerinin adları birlikte verilmemesidir. Bu telâkkiye göre de ölüler ağır basar ve çocuk yaşamazmış. Şayet, böyle bir adı taşıyan bir çocuk konuşulursa o zaman «adıyla geldi adıyla çok yaşasın; dede veya ninelerinin toprağı bol, mekânı cennet olsun» denilmek suretile anılış hayra yorulur.

Bazı defa çocuklara verilen adlar doğduğu ay - ki ekseriyetle arabî aylardır - gün ve zamana göre seçilir, «adile geldi» denilerek ad verilir. Bu cümleden muharrem ayında doğanlara (Muharrem) saferde doğanlara (Safer), (Hasan, Hüseyin, Fatma Âşir, Âşire) recepte doğanlara (Recep), şabanda doğanlara (Şaban), ramazanda doğanlara (Ramazan), (Oruç) ve rebiülevvelde doğanlar, kız erkek ayrılmaksızın «Mevlüd» veya «Mehmet, Mıstafa, Ahmet, Muhtar, Emin» gibi adlar verilir. Güne ve zamana göre konulan adlara gelince; şeker bayramı günü doğan erkek çocuklara «Bayram», kızlara «İdiye», kurban bayramında doğan erkek çocuklara «Kurban, İsmail» kız çocuklarına da «Hacer, Udhiye» adları verilir. Kezalik şeker bayramı arifesi günü doğan erkek çocuklara «Arif», kızlara «Arife», cuma günü sela vakti doğan erkek çocuklara «Selamî», aynı günde doğan kız çocuklarına, bilhassa

köylerde «İna», salı günü doğanlara erkek ise «Salih», kız olursa «Saliha» adları konulur. İzmir ve çevresindeki bir halk inanımına göre cuma günü doğan çocuklar ebeveyni için uğurlu, kendisi için de talihli sayılır [H. B. H. İzmir ve çevresinde çocuk hakkında inanmalar, sayı 19, 29]. Bu arada, seher vakti doğan kız çocuklara «Seher», sahurda doğanlara «Sahure», kadir gecesi erkek çocuklarına «Kadir» kızlara «Kadriye», regaib kandili gecesi doğanlare ise, kız veya oğlan olduğuna göre «Ragıb - Ragıbe» adları verilir. Bu an'ane yanında bir de, bir kadın şayet oğlan çocuğu isteyorsa ve doğan çocuk da oğlan olursa adı «Murat», kız isteyor ve çocuk da kız olursa «Muradiye» adı konulmak âdeti de vardır.

Bazan adlar, çocuğun zekâ, ahlâk ve istikbali üzerinde olması istenilen tesirlere göre seçilip verilir. Bu telakkiye göre, çocuklara okumuş olması için «zeki», halûk olması için «yavaş, kuzu, mazlum» gibi adlar verildiği gibi; kezalik bir çocuğun doktor veya mühendis olabilmesi için de ailesi, komşu veya bildiklerinden, bir doktorun, mühendisin adını koyar. Bundan ötürü bu son ad verme şekli de çocuğun gelecekte bunlar gibi bir iş sahibi olmasını temenniye müstenittir.

Çocuklara bazan da «çift ad» verilir. Bu suretle ad vermek türlü telakkilerin bir sonucudur. Bunlardan birincisi, ailenin erkek ve kadın tarafı kendi buldukları adı koymakta ısrar ederse; ikincisi ölen çocukları çoğalmış ise bunlardan ikisinin adı birleştirilip «onlar yattıkca allah Doğana ömür versin» telakkisi dolayısile; üçüncüsü ölen yakın hısım ve sevdiklerinden birinin adı, konulacak ada eklenmek suretile; dördüncüsü de karı kocanın cedleri arasından seçilen iki adı koymak suretile çifte ad verilir.

Ad vermek hususunda, bazan ailenin herhangi bir tarikate mensup bulunmuş olması da bu arada kayde şayandır. Meselâ, bektaşiler çocuklarına hemen ekseriyetle «Ali, Hasan, Hüseyin, Bektaş», kezalik on iki imamdan «Naki, Ziyaeddin, Murtaza» gibi adlar verirler. Samsunlu öğretmen bay Hidayetin verdiği melûmata göre «Bektaş» adının verilişi bir an'aneye bağlı olup bu da «Âyini Cem» gecesi gebe kalan bir kadının doğurduğu erkek çocuğa bu adı vermektir. Bununla beraber, diğer tarikatta bulunanlar ise, yine kendilerine göre tarikatı kuranın veya belli şahsiyetlerinden birinin adını seçip koyarlar.

Türkiyede adlara ve ad vermek âdetlerine dair Dr. Rıza Nur *Türk Tarihi*'nde (cilt 12, s. 257-316) ve Besim Atalay da, ikinci defa neşrettiği *Türk Büyükleri* veya *Türk Adları* (s. 5-9) isimli eserinin mukaddemesinde umumî malûmat vermişlerdir. Bu hususta, bizim *Türkiye etnoğrafya ve Folklor sözlüğü üzerine bir kalem tecrübesi* (Birinci fasikül, s. 26 – 36) adlı kitabımızda ise, Anadolu ve Tırakyada adlar ve ad vermekle ilişikli âdet ve an'anelere aid en mufassal malûmat mevcuttur. Bu mevzu dahilinde, Rus etnografya âlimlerinden profesör Gordlevski (*Etnog. Obaz. 1910*) ile A. Samoyloviç (*Jivaya Star. 1911*) taraflarından da birer etüd neşredilmiştir.

M. Şakir Ülkütaşır

SERVET BEY BABA

Servet Bey Baba (63) numaralı nushamızdaki makalemizde hayat ve eserlerinden bahsettiğimiz Kırklarelili şair Tevfik Bey Babanın damadı ve şimdi Kırklareline bağlı Arızbaba çifliğinin sahibi Bay Muhittin Özenbaşın babasıdır. Servet Bey Babanın hayatı hakkında pek az malumatım vardı. Fakat bu eksikliği şairin hayatta bulunan oğlu Bay Muhittin Özenbaş tamamladı. Ona bu sütunlarda teşekkür etmeği borç bilirim.

Servet Bey Babanın asıl ismi (Ahmet Tevfik) tir. Doğum tarihi 1261 olup Kırklarelinde doğmuştur. Tevfik Bey Babaya damat olması üzerine «Servet» tahallüs etmiştir. Şair bu tahallüsü ile Tevfik Bey Baba gibi ilim ve irfan sahibi bir zata intisap etmesinden manevî bir servete nail olduğunu anlatmak istemiştir. Kendisi Kırkkilisede zuamadan Abdüsselam beyin oğludur. Babası Abdüsselam bey de çok kudretli bir divan edebiyatcısı imiş. Ondan da bu sütunlarda bahsedeceğiz. Servet Bey Baba o zaman Kırkkilise müftüsü olan Süleyman efendiden arabî ve 76 numaralı nushamızda hayatını ve eserlerini yazdığımız şair (Hasibî) den de farisi okumuştur.

Şair 1296 dan 1312 yılına kadar Kırkkilise mukavelat muharrirliğinde bulunmuş ve sonra istifa suretile ayrılarak 1313 martının üçüncü günü zatürreeden ölmüştür. Kaynatası Tevfik Bey Baba şairi pek severmiş, onun ölüm haberini menfası olan Tarabulusgarpta işitince Tevfik Bey Babaya tahsis ettiğimiz makalede de söylediğimiz gibi bu acı habere dayanamıyarak hastalanmış, o da menfasında ölmüştür.

Servet Bey Baba kaynatası Tevfik Bey Baba gibi sert tabiatlı değil, gayet halim ve selim bir zat olup herkesin hürmet ve muhabbetini çekermiş. (1300) yılında İstanbulda Merdiven köyünde divan sahibi meşhur Mehmet Ali Hilmi Dede Babadan icazat alarak bektaşi babası olmuştur. Babalığı kâmil bir mürşit halinde geçmiş, fazla görünüşlere, münasebetsiz dağdagalara tenezzül etmemiştir.

Şair aynı zamanda gayet güzel saz çalarmış. Divan ve halk şairlerini birbirlerinden ayırmaz ve daima onlarla düşer kalkarmış. Hasibî ve Raci gibi divan edebiyatcılarile muşaare ettiği gibi, Âşık Ahmet, Hayranî, Edirneli Kenzî gibi halk şairlerile beraber Şarkî Rumeliye, Karnabata, Karloveye, ve daha sair yerlere giderek musabakalara iştirak edermiş. Musabakalarda kendisinin daima üstün geldiğini ve Muamma çözmek hususunda bu üstünlüğünü daima muhafaza ettiğini şimdi Alpulluda sağ bulunan ve kendisini yakından tanıyan ve bugün seksen yaşını tecavüz etmiş olan Edirneli Memet Ali Özeren söylüyor.

Kaynatası Tevfik Bey Babayı ezanı tahkir ettiği için ve daha sair sebeplerle jurnal eden Kırkkilise hocaları yaptıkları mazbataya bu Servet Babayı da ithal etmişlerse de tahkikat esnasında mahkeme reisi Ömer Bahir efendi isminde bir zat Servet efendinin hatta cuma günleri bile, Kırkkiliseden bir yere ayrılmadığını ve böyle bir infikâke katiyen tesadüf etmediğini cevaben ve resmen bildirmesi kendini sorgudan kurtarmıştır.

Servet Bey Babanın eserleri bugün bile pek nadir bulunmaktadır. Oğlu Bay Muhittinde bile pek azdır. Kerbela vakasını anlatan (Nevhai dil) isminde basılmış bir eseri varsa da bunun mevcudunu bulmak mümkün değildir. Bay Muhittin bu eseri kendi el yazısile yazarak bana hediye etmek lütfunda bulunmuştur. Diğer parakende eserlerinin bazılarını burada sunuyorum. Şair aruz veznile de, hece veznile de yazmıştır. Bunlardan birkaç örnek verelim.

Şairin ikamet ettiği Arizbabâ çifliğinde Kanber Baba isminde Horasan erlerinden bir zat yatar. Şair bu zata inanışınca pek bağlıdır. Onun için şu nefesi yazmıştır:

Geldi vakti bahar güller açıldı
Âşık gel gidelim Kanber babaya
Etrafına hoşbu anber saçıldı
Âşık gel gidelim Kanber babaya.

Meydanın eyledi bey baba [1] bünyad
Erenlerin ismi anda olur yad
İstersen olmaya elemden azad
Âşık gel gidelim Kanber babaya.

Menekşeler açmış mürgi zarında
Ötüşür kuşları gülizarında
Devamda andelib ahü zarında
Âşık gel gidelim Kanber babaya.

Piri tarik etmiş anda ikamet
Âşıklar başına büyük saadet
Farzıayn olmuştur bize ziyaret
Âşık gel gidelim Kanber babaya.

Birkaç gün etmeğe anda muhabbet
Fırsatı fevtetme eyle azimet
Almağı istersen hayırlı himmet
Âşık gel gidelim Kanber babaya.

Yüz sürüp payına edelim niyaz
Kabul olur anda kılınan namaz
Servet de teferrüc eylesin biraz
Âşık gel gidelim Kanber babaya.

Kaynatası Tevfik Bey Babaya kendisi de karşılık olarak pek büyük muhabbetle bağlı imiş. Tevfik Bey Baba bazı iş erinin takibi için İstanbula gider, gelirmiş. Bir defasında dönüşünü çok geciktirmiş, fakat nihayet gelmiş. Sadık damadı şair Servet onu şu gazelle karşılamış.

Makdeminle hatırı uşşakı abad eyledin
Adli teşrifinle diller hanesin şad eyledin

Ben esiri gam olup kalmış iken bir kûşede
Merhamet kıldın esiri gamdan azad eyledin.

---

[1] Tevfik babayı söylemek istiyor.

Yoksa zatın ehli diller kasrının mimarı mı,
Resm gördün böyle bir kâşane bünyad eyledin.

Zühdü tekvadan beri oldum gör ey şirin dihen
Gûhsarı aşka ben mazlumu Ferhat eyledin

Dağı sinen Serveta arzet o gül ruhsarına
Hiç terahhum eylemez mi bunca feryad eyledin.

Serveti, hocası Hasibî pek çok takdir edermiş. Onun kendisine yetiş-diğini söyliyerek iftihar duyarmış. Hatta onunla beraber şiirler yazar, gazeller yaparlarmış. İşte hocasile beraber yazdıkları bir manzuma:

Cismi bimare deva dem gibi yoktur bir dem
Bedene ruhfeza dem gibi yoktur bir dem
Hasılı methe seza dem gibi yoktur bir dem
Bezmi Hasanda İbrahimü Ethemdir dem.

Demi inkâr ederek hace dilin şad etmiş
Hanei âkibetin sanma ki âbad etmiş
Ömrünü kaydı riyazat ile berbad etmiş
Bilmemiş derdine her vechile merhemdir dem.

Serveta nagmei mıtrıp ile camı cemde
Var mı bir zevkı diğer söyle bana âlemde
Bir nefes koyma bizi bidem yarap gamde
Ol kadar izzü şeref varki Hasibi demde
Bezmi Belkısü Süleymanla hem cemdir dem(1)

Şair Servetin karısı Hürmüz hanım da şairmiş, bazan onunla da muşa-ere ederlermiş, işte bir danesi.

Servet — Gönül pervaneveş yanar tutuşur
Aşkı ile daim Seyit Alinin

Hürmüz — Bahçesinde bülbülleri ötüşür
Melceü penahım Seyit Alinin.

Servet — Deyüp atasına Hazreti Hünkâr:
«Senden bir evladım gelir yürü var

Hürmüz — Bir etek kum ile deryayı yarar
Hakka doğru rahım Seyit Alinin.
Bunca kâfirani müslüman etti
Sarı kız hasretine kayaya gitti

Servet — Keşfü kerameti âleme yetti
O çehresi mahım Seyit Alinin.

Hürmüz — Ol şahım postuna oturdu hemin
Andan ulaştırdı veliye elin

[1] Bu manzume daha uzunmuş, fakat bulamadım.

Servet — Kadim etsin Allah âyini cemin
Daim bu dilhahım Seyit Alinin.

Hürmüz — Edna Hürmüz düştü senin rahına
Ahvalini arzetmeğe şahına
Memulümdür bakmaz hiç günahına,
Bendesidir şahım Seyit Alinin.

Servet — Bahçesinde bülbülleri ötüşür
Âşık olanların kalbi tutuşur
Seher niyazında Servet erişir
Kulağına ahım Seyit Alinin.

Matbu asarından olan «Nevhai dil» den birkaç parça alalım. Kerbela vakasını tasvir eden bu eser terkibi band şeklinde yazılmıştır. (240) beyitten ibarettir. Bu eseri yazdığının sebebini şair ilk mısralarda şöyle anlatıyor:

Bu muharremde Hadika okur iken tenha
Oldu bu çakere ilhami hüda rehnüma
İktihaz eyliyerek çok ol kitabı mehaz
İktibas eyledim andan nice türlü mana
Şerhedip halini mazlum Hüseyin pakin
Kerbelâ vak'asın icmal ile kıldım inşa
Namı manzumeyi tesmiyye edip (Nevhai dil)
Eyledim bezmi muhibbanı Hüseyne ihda
Kalemi afvile ıslah edeler noksanın
Var ise zerre kadar koymıyalar sehvü hata

Eyledim ruşen ibarat ile sebtü tahrir
Edeyim dinle heman hali Hüseyni takrir.

Kerbela vakasından sonra Ehlibeytin Medineye dönüşünde Medine halkının gelenlere Hüseyini sorması hitabından başlıyarak eserini şöyle bitiriyor:

Ehli beyt ile beraberce cenabı Zeynel
Şamdan sonra Medineye dönüp kıldı hıram
Çıktılar karşı ahalii Medine cümle
Ehli beyti göricek kisvei matemde tamam

Durdular kafileye karşı heman şeyh ile şab
Kıldılar hüzn ile matem ederek böyle hitab

«Kani ol şahı keremkârınızı neylediniz
Bize ilâm edin hünkârınızı neylediniz?
Noldu mazlum Hüseyin ibni cenabı Zehra
Sanii Haydarı kerrarınızı neylediniz?
Niçe oldu iki güldestei gülüzarı Hasen

Sünbüli ravzai ebrarınızı neylediniz?
İki şehzadei nevreste Hüseyne noldu
Zineti gülşeni ihyarınızı neylediniz?
Kaplamış girdi melalet güli ruhsarınızı
Nittiniz neş'ei didarınızı neylediniz?»

Türbei Hazrete yüz sürdüler andan nagâh
Kıldılar hali dili izhar ile ahı cangah,

*
* *

Kerbelâ deştinin avarelerin yad edelim
Sakfi gerdunı yıkıp ah ile berbad edelim
Kalbimiz eyliyelim çirki maasiden pâk
Dilimiz zikri şehidan ile mutat edelim
Hak ile batılı bu vak'a eder çünki temyiz,
İricek şehri gamü mateme feryat edelim
Duyalar nalemizi hem dahi sükkânı sema
Ahü efganımızı şevk ile müzdat edelim
«Serveta» var ise eşrarı tesahüp eyler
Biz mahzun anı tevbih ile ıb'at edelim.

Narı matemle yakıp canü ciğer dağlayalım,
Anıp ol vakıayı haşre kadar ağlayalım.

Şairin parakende asarından bazıları:

Gelin canlar ikrar verip gidelim
Hacı Bektaşı Veli pir divanına
Aşk ile tarika girip gidelim
Hacı Bektaşı Veli pir divanına.

Canü baştan geçip dare duralım
Sinemiz zahmına merhem uralım
Derdimizin dermanını soralım
Hacı Bektaşı Veli pir divanına.

Tarikatle insan bulursa kemal
Encamında olur vasılı cemal
Lutfu Hüda bizi eylesin isal
Hacı Bektaşı Veli pir divanına.

Bu yolda edeble hareket eden
Biiştibah bulur didara vuslat
Haktealâ vermiş feyzü bereket
Hacı Bektaşı Veli pir divanına.

«Serveta» şüphesiz ol zatı kerim
Haktan bize olmuş bir lutufu azim
Gidelim şevk ile olalım nedim
Hacı Bektaşı Veli pir divanına.

Muhibbi ehli beytin . . . . .
Babı saadeti Kanber babanın
Kamusu âşıkın zevku safada
Lutufü inayeti Kanber babanın.

Veliler serveri bir ulu sultan
Kudretim yok vasfın eyliyem beyan
Âşıklar olmuştur gün gibi ıyan
Keşfü kerameti Kanber babanın.

Şeriat tarikat hakikat ehli
Odur marifeti keşfeden belli
Geçen günahlardan ol nesli Ali
Şahü şerafeti Kanber babanın.

Hizmetinde feda eyledim canı
Çağrınca yeter ademe amanı
Meşrebi olmuştur halkı cihanı
. . . . Kanber babanın.

Hizmetinde kulluk eyleyen canan
. . . .
Servet in gönlünü eyledi ruşen
Nurı vilâyeti Kanber babanın.

Geleeek yazımızda şairin babası (Selamî) yi anlatacağız.

Vâhit Lutfî Salcı

III

AŞIK HARDA

Aşık Hardanın asıl ismi Mehmettir. (1318) senesinde Kilisin (Ceke) köyünde 65 yaşlarında iken vefat etmiştir. Âşıkın bu köyü şimdi Suriye hududu içinde kalmıştır.

21-8-930
Lohanda Ökkeş

Ayintaba giderken şu Tüme (1) vardım
İşimden gücümden avara oldum
Bir güzel gördüm de eğlendim kaldım
Gözleri karadır mırala benzer.

Şu dünyada hiç görmedim dengini
Kadir Mevlâm hoş yaratmış kendini
Sökemedim ak döşünün bendini
Sürüden ayrılmış cerene benzer.

Selvi dalı gibi incedir beli
Bir değil beş değil gerdanda beni
Gün gibi parlayor perçemin teli
Cığalı(2) boynunda güvele benzer.

Âşık Hardam da eğlendi kaldı
Hançerlidir dili sinemi deldi
Görünce aklımı başımdan aldı
Bir bakışı bizim yerene benzer

Ökkeş

Hardaya ait bu şarkıdan başka bir parçaya tesadüf edilememitşir.

IV

BERBADIN OĞLU

Aşık Muatafa dedi ki:

Berbadın oğlu, eski bir âşıktır. Hangi köylü olduğunu bilmem. Cimcime köyünde bir kızı severmiş, kızın babası kızını başka birine vermiş, düğün kurmuş Âşıkı arkadaşları habersiz olarak düğüne götürmüşler. Âşık işi anlayınca ağlaya ağlaya «Kaynayan kazan kapak tutmaz.» diyerek türküye başlarmış.

Ey ağalar bana zulüm değil mi
İller divan durdu duramadım ben
Dostu benzetmişler tavus kuşuna
Boyun gördüm yüzün göremedim ben.

İçerler şarabı olurlar meste
Var yiğit dileğin Mevlâdan iste
Bir yiğit yitirdim gümanım dosta
El sürüp koynunu aramadım ben.

Bizim ilde ceran çok olur güzün
Zağaldır (3) avcılar sürerler izin
Derdini çekmişim bu vefasızın
Kollarım boynuna dolamadım ben.

Berbadım da derki katlim kesildi
Zora geldi kanatlarım söküldü
Gönlüm sarayından üç kor (4) yıkıldı
Deşirip kercini dalamadım ben.

18-8-930
Âşık Mustafa

---

(1) Antebe tabi bir köy.
(2) Gerdanlık.
(3) Usta.
(4) Yapılara konan her sıra taş veya kerpiç.

V

HACINALOĞLU

Hacınaloğlu, Barak aşiretine mensup ve meşhur bir şairdir. Bu şairin asıl ismi Musa olup 1245 senelerinde yaşamış olduğu mervidir.

13-6-930
Cingifeli Molla Mehmet.

Yekin Turnam Yekin Sicim kal'adan
Kanadın bağrıma yası git turnam
Havlacı oğlunda bir iftar eyle
Derdini Halisa (1) yan da git turnam.

Gündüz Halisada gece de Bapta (2)
Doğru yolun aşar ol Handolapta (?)
İkindi namazın kıl koca Maraşta
Akşamı Hantumanda(3) gör de git turnam.

Gündüz Hantumandan gece Hamaya
Sakın gitme yolda sakın sağıya

Humusta oturan Osman ağaya
İki tel bergüzar ver de git turnam.

Hamada, Humusta çok olur vurgun
İki kapılıya varmasın uğrun(4)
Karalardan, Kudeyfeden doğruca
Şâmı Şerife in de git turnam.

Hacinaloğlu der ki adem bilinmez
Söküniin kalkınca karar bulunmaz
Mizirinden öte çölden geçilmez
Beytullaha yakın kon da git turnam.

13-6-930
Molla Mehmet.

VI

KUL MUSTAFA

Kul Mustafa G. Antebin Suboğazı köyünde doğmuş ve 1240 tarihlerinde Karakuyuda vefat etmiştir.

18-8-930
Âşık Mustafa.

Bizim ilde bir Osmanlı zuhur etti
Sizin ile geçti mi ola ne dersin
Olam olam doldu çekildi göçler
Sizin ile geçti mi ola ne dersin ?

Mevlâm izin verse on iki aya
Rağbet kalmadı yoksula baya
Şehitler üstünden doğru Başköye
Bab üstünden geçti mi ola ne dersin?

Babın fellâhları itten de iyi
Yardan haber geldi hastayım deyi
Ne yaman derler de Cabil in suyu
Has bağlara geçti mi ola ne dersin ?

Kul Mustafam der ki müşkül halleri
Seyreyleyin sefil olan kulları
Has bağçadan öte ıssız çölleri
Ol Osmanlı geçti mi ola ne dersin ?

18-8-930
Aşık Mnstafa, Karakuyu.

Kul Mustafadan da işte bu kadar, yani yalnız bir namunecik bulabildim.

Ali Rıza Yalman

(1) Halep yolunda bir köy.
(2) Suriye dahilinde bir kaza merkezi.
(3) Hantumanın neresi olduğu bilinememiştir.
(4) Yüz, ön, cephe.

ENVER BEHNAN ŞAPOLYO - FOLKLOR SERİSİ, I.

Halk Ninnileri, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi 1938. 104 sahife.

Enver Behnan Şapolyo'nun kitabının kabı bize çok şeyler vâdediyor: Kabın yukarı köşesindeki « Folklor serisi, I » ibaresi, muharririn folklor tetkiklerine ait başka neşriyata da mesaisinin bir kısmını ayırmak niyetinde olduğunu haber veriyor. Filhakika, önsözünün sonunda da onun bundan sonra «Halk Düğünleri, Halk Âlemleri, Halk Türküleri, Halk Masalları, Halk Mânileri, Efelerin Hayatı, Karagöz, Orta oyunu» gibi folklorun ve folklorik edebiyatın muhtelif sahalarına ait eserler neşredeceğini öğreniyoruz. Bütün bunlar her folklorcuyu veya folklor malzemesinden istifade edecek her müdekkik ve muharriri sevindirecek haberlerdir. Keza, kitabın fihristinde de bir ninni külliyatınıa ve bir folklor serisinin ilk kitabında bulunmasını arzu ettiğimiz bahislerin eksiksiz mevcut olduğunu görüyoruz: Folklorun tarihçesi [(yalnışlıkla folklorda usul başlığı altına girmiş) bahis 1], folklorda usul (bahis 2-4), ninni ve umumiyetle çocuğa ve doğuma müteallik anane-ler ve itikatlar (bahis 5-17), ninni toplamada usul (bahis 18-19), ninni metinleri (bahis 20), ninni şeklini almış çocuğa ait efsaneler ve menkibeler (bahis 21) kitabın muhtevasını teşkil ediyor. Yalnız fihristte haber verilen (bahis 22) bir ninni bestesi, her nasılsa kitaba girmemiş.

Eser, maalesef, kabının, fihristinin ve önsözünün haber verdiği şeyleri temin etmekten çok uzaktır. Sayın muharrir, bundan sonra Türk folkloruna ait bir çok malzeme neşrini haber verdiği içindir ki bazı noktalar üzerine onun ve eserden istifade etmek arzusunda bulunanların dikkatini çekmeği bir vazife telakki ettim.

Her şeyden evvel muharririn iyi niyetini, heyecanını ve Türk folklor tetkiklerine bir şeyler ilâve etmek arzusunu takdirle karşıladığımı söylemek isterim. Keza neşredilen 220 ninni içinde, halk edebiyatımızın güzel numunelerile sosyal tarihimiz ve halk psikolojisi üzerinde tetkik yapacaklara malzeme olabilecek bir çok vâkıaların tesbitini mümkün kılan unsurlar bulunduğu için eseri tamamen heba olmuş bir emek mahsulü gibi görmek haksızlık olur. Fakat bu hayırlı taraflarına mukabil eser müdekkikleri şaşırtmak, folklor tetkiklerine yeni başlamış olanlar arasında başka eserlerden istifade imkânını bulamayanlara yanlış rehberlik yapmak ve metodsuzluğu mübah göstermek gibi tehlikeleri de taşıyor.

Kitabın «Folklorda usul» adlı kısmındaki malûmat daha derli toplu ve daha tam olarak türkcemizde dahi, iki kitapta bulunabilir: 1—Halk Bilgisi Derneğinin çıkardığı «Halk Bilgisi toplayıcılarına rehber»de, 2— Hâmit Zülbeyr Koşay'ın «Halk Bilgisi Kılavuzu» nda. Eserde bu kitaplara ait

herhangi bir kayıt yoktur. «Halktan neler toplamalı» başlıklı bahiste, folklorun kadrosunu teşkil eden maddelerin fihristi karışık, tasnifsiz ve folklorun sahasını aşan mevzuların da karışmasile hatalı bir şekilde yapılmıştır. Bundan sonraki fasıllar, çocuk doğumuna ait tarihî ve foklorik malûmat ta, herhangi bir usule tâbi tutulmadan rasgele yazılmıştır. Tarihî ve folklorik malûmatın mehazları hiç zikredilmemiştir; muharririn kendi topladığı malzeme ve malûmatın tesbit edildiği yerin, söyleyenlerin hüviyet ve şahsiyetlerinin gösterilmesi gibi folklor metodunun en esaslı şartlarına riayet şöyle dursun, bu gibi malzeme ve malûmat şimdiye kadar neşredilmiş olanlardan ayrılmamıştır. Belki bunlar içinde şimdiye kadar neşredilmemiş, veya neşredilmişlere nazaran değişik ve şayanı dikkat varyantlar gösterenler vardır; fakat bunları ayırmak imkânsızdır.

Asıl, «Ninni toplamada usul» ve «Ninni toplamada gözetilecek esaslar» adlarını taşıyan bahisler üzerinde durmak isterim. Burada muharrir umumiyetle Türk folklorile uğraşanları ikaz ve bilhassa Macar müdekkiki Kunoş'u (1) tenkit ediyor. Muharrir Kunoş'un Türkce olarak neşrettiği kçüçük kitabında (Türkce Ninniler, Istanbul 1341) bazı edebî manzumeleri ninniler arasına sokmuş olmasını hatalı bir iş olarak muaheze ediyor. Halbuki Kunoş bu kitabının mukaddemesinde (s. 4-5) halk içinde doğmamış, edebî ninnilerle halka mahsus ninnileri zaten ayırıyor. Hattâ «Bu nevi ninniler halkî değildir, halk arasında taammüm etmemiştir» kaydını da ilâve ediyor. Kunoş'un bu türlü manzumeleri buna rağmen ninni külliyatına koymasındaki âmil, onları ninni olarak duymuş olmasıdır sanıyorum. Folklorcu bir vâkıaya rastlayınca, onun halk tabakasına ait veya yüksek sınıfa ait olan menşeini imkân bulduğu takdirde göstermekle beraber her şeyden evvel onu menşei ne olursa olsun tesbit ile mükelleftir. Bu folklor metodunun mühim şartlarından biridir. Bunun içindir ki, yine meselâ Kunoş'un tesbit ettiği parçalar içinde «ninni» sözünü ihtiva ve çocuk mevzuunu alâkadar etmeyenlerin yerine göre ninni vazifesini görmemiş olmaları icap etmez. Hepimiz biliriz ki ninni söyleyen ana, bilhassa hafızasında tamamen ninni vasfını taşıyan manzumelerden kâfi mıktarda bulunmadığı ve çocuğu çabuk uyumadığı zamanlar mânileri de, türküleri de, lâalattayin konuşma parçalarını da ninni makamına uydurarak söyler.

Muharrir Kunoş'un, külliyatında rastladığımız bazı küfürlü, bedduali manzumeleri Türk ninnisi diye takdim etmesini de tenkit ediyor ve bunların ya uydurma veya külhanbeylerden alınmış şeyler olduğunu ileri sürüyor. Kunoş'un bu ninnileri nasıl topladığını bilemem. Fakat ninnilerde muhakkak sadece şefkat ve muhabbetin ifadesini bulmak (onlar ekseriyetle şefkat hislerile meşbu olmakla beraber) icap etmez. Yukarda da dediğim gibi ninniler ananın, bazan uzun saatlar boyunca, çocuğuyla, etraftakilerle

 EREĞLİ BİLMECELERİ

1 — Pireden küçük, devden büyük, baldan tatlı, zehirden acı: *Kıvılcım*.
2 — Deveden büyük, fareden küçük, biberden acı, şekerden tatlı: *Ceviz*.
3 — Usta yapar, alan alır; alan kullanmaz; görmez: *Mezar taşı*.

---

veya kendisile konuşmasıdır ve bu, ninnilerin belki en enteresan taraflarını teşkil eder. Bazan ana, Enver Behnan Şapolyo'nun kitabının bir çok yerlerinde de rastladığımız gibi, kocasına, kaynanasına veya sair akrabalarına serzenişlerini, bazan da kendisini uzun saatlar uykusuz bırakan yumurcağa olan hiddetini ifade eder. Çocuğuna ninni söylerken, sözlerini ninninin makamına uydurarak hizmetcisine iş buyuran, yanındakilere meram anlatan anaları hepimiz dinlemişizdir. Halkın ağzından sadece güzel, asil hislerle dolu folklor malzemesi beklemek mânasız ve imkânsızdır. Biz folklor malzemelerinde, halkın yalnız iyi intibalarını değil, umumiyetle hâdisatın onun üzerinde bıraktığı izleri aramalıyız: bunlar ne türlü olursa olsun. Folklorcu her şeyden evvel realist ve objektif olmak icap eder.

Ninni metinleri, lisan hususiyetleri muhafaza edilerek tesbit edilmemiştir; bu maalesef, hemen hemen bütün folklorik malzeme neşriyatında rastladığımız bir noksandır; izalesi şüphesiz biraz zor olan bu noksanı bir tarafa bırakalım, Enver Behnan Şapolyo'nun eserinde bütün metinler için, kimlerden tesbit edildiği hakkında malûmat beklerdik. Bu hususta çok sathî olarak kitabın sonunda verilmiş olan izahat kâfi değildir. Zira eser, Kunoş'un kitabı gibi bir antoloji ve popularizasyon eseri olarak değil, ilmî bir etüt ve malzeme külliyatı iddiasile ortaya çıkmış bulunuyor.

Muharririn tenkitlerimi, iyi usullerle toplanmış folklor ve halk edebiyatı malzemesinin kültür tetkiklerimiz için temin edeceği büyük faydaları takdir eden bir adamın samimî kanaatları gibi karşılamasını dilerken bize vâdettiği müteakip neşriyatında, üzerinde durduğum noktaları nazarı dikkate alacağını ümid ediyorum.

Pertev N.Boratav

---

(1) Muharrir uzun uzadıya tenkit ettiği macar folklorcu ve türkologunun ismini mütemadiyen «Konoş» şeklinde yanlış imlâ ile kaydetmiştir. Bu belki muharririn değil, mürettibin hatasıdır; zira kitabın kabında muharririn kendi ismi de «Şapelyo» şeklini almıştır. Başka yerlerde ise daha feci tertip hataları görüyoruz: Bazı mısraları «Bebek oy!„ kelimelerile bittiği için olacak, muharririn bu şekilde adlandırdığı meşhur bebek ağıdı 95 inci sahifede «Bebek evi» şeklinde yazılmıştır; bu sarih olarak gösteriyor ki arap harflerile yazılmış müsveddedeki «Bebek oy» kelimelerini mürettibin «Bebek evi» diye okuması böyle bir netice vermiştir. İlmî bir eserin matbaa tashihleri hususunda gösterilen bu çeşit ihmalleri biz hoş görsek bile, tenkitlerimize uğrayan Avrupalı müdekkikler affetmezler, umumiyetle ilmî mesaimiz aleyhine not verirler ve çok haklı olarak, ufak ve ehemmiyetsiz noktalara dikkat etmiyen bir ilim adamının mesaisini şüphe ile karşılarlar.

4 — Herkes görür; Allah görmez : *Rüya.*
5 — Tap nedir, tapık nedir, ilk baharda gümüş nedir, ne yerdedir, ne göktedir; cümle âlem içindedir : *Ayna.*
6 — Biri demiş; vah başım. Biri demiş, vah belim. Biri demiş; dünyalar benim : *Çivi, tahta, kiremit.*
7 — Kadın, kocasına : «bana, git, havaî al. Havaî bulamazsan yer köstebeği al. Yer köstebeği bulamazsan, deryaî al da gel : *Kuş, ördek, balık.*
8 — Bir kuş tuttum, elsiz ayaksız. Onu vurdum, topsuz, tüfeksiz. Onu pişirdim; odsuz, ocaksız, onu yedim; dilsiz damaksız: *Gönül.*
9 — Şu yalıda bir kişi. Attı taşı, vurdu kuşu. Bunu atan ne erkekti ne dişiydi. Attığı taş ne taşıydı ? Vurduğu kuş, ne kuşuydu?. *Harem ağasının sabunla balık vurması.*
10 — Çat çatan ağacı, çata patan ağacı. Kırmızı lale; kılapdan ağacı : *Gergef.*
11 — Elle beni, belle beni. İskelede bekle beni. Al koynuna, sakla beni; şeker ile besle beni : *Ağaç kavunu.*
12 — Etten kantar; altun tartar : *kulak, küpe.*
13 — Alçacık dağdan kar yağar: *Elek, un.*
14 — Daldan dala, kırmızı pala: *Sincap.*
15 — Minareden attım kırılmadı; suya düştü kırıldı: *kağıt.*
16 — Hürne oğlunun katırı; her ne bulsa götürür : *köprü.*
17 — Fakirler atar, zenginler taşır: *Sümüh.*
18 — Yüzüne tükürdüğümün foturu, dam üstünde oturur: *Baca.*
19 — İzmirden sandık gelir. Sandıkçılar bilmez onu. İçinde boncuk vardır, boncukcular bilmez onu. Arasında kağıt vardır; kağıtçılar bilmez onu: *Nar.*
20 — Dağdan gelir tatarina. Ben onu tutarina Kulakları yusa yusa. Gözleri de tombalisa: *Tavşan.*
21 — Bir evim var, tek direkli : *Mantar.*
22 — Altmıştır yaşı; çektikce, ittikçe kalkar başı : *kantar.*
23 — Bir karıştır, kertiktir başı. Hem ettir, hem kemiktir, hem sinirdir, hem deri, cümle âlem yemesine müşteri : *Ayak paçası.*
24 — Bir karıştır, kertiktir başı, ittikçe, dürttükçe akıtır yaşı. Geldikçe gittikçe bitirir işi : *Yazı kalemi.*
25 — Bir dükkânım var. Altı paçacı dükkânı. İkinci katında uncu dükkânı, üçüncü katında oduncu dükkânı : *İğde.*
Bir ufacık al yasdık, biz içine un bastık : *İğde.*
27 — Bir kuyu, kuyunun içinde suyu. Suyun içinde yılan, yılanın ağzında kan var : *Lamba.*

28 — Üstü pınar, altı yanar: *Lüks lambası.*
29 — Akbak yumurta mısın, çomçom çukurda mısın, Âlem düğüne, bayrama gitti; daha sen burda mısın: *Kar.*
30 — Bir fıçım var, içinde iki türlü suyu var: *Limon.*
31 — Dereden gölgesiz geçer: *Ses.*
32 — Köprüden üç cam geçer, biri bakar, basar, geçer; biri bakar, basmaz geçer; biri ne bakar, ne basar: *Hamile kadının kucağında bir çocukla geçişi.*
33 — Bir öküzüm var, boynuzunu kırmadan dama girmez: *Kabak.*
34 — Bir fırınım var, dört somun ekmek alır: *Ceviz.*
35 — Elma değil; kıpkırmızı, yufka değil; katkat: *Soğan.*
36 — Bir arabın başındadır tablası: *Çivi.*
37 — Elemez, belemez, ocak başına gelemez; gelse bile duramaz: *Yağ.*
38 — Firfirlice; boynu eğrice: *Nohut.*
39 — Ben ne idim, ne idim? Samur kürklü bey idim, felek beni şaşırttı; kız, göle aşırttı: *Kestane.*
40 — Gökten indi, apıştı; cümle âleme yapıştı: *İsim, ad.*
41 — Attım hızla; yedi bin yıldızla. Dönmez bin sözle: *Saçma.*
42 — İki kulağından tuttum, dibine kadar soktum: *Çizme.*
43 — Allah yapar yapısını, demir açar kapısını: *Karpuz.*
44 — Mavi atlas, iğne batmaz, makas kesmez, terzi dikmez: *Gök yüzü.*
45 — Kahve rengi, kahve rengi, kahvelerde çalar çengi, dur bakalım, keyfi gelsin; hanımlardan buse alsın: *Pire.*
46 — Bir nakışım var; beyaz ile başladım; yeşil ile işledim; al ile bitirdim: *Kiraz.*
47 — Gökten bir elma düştü, on iki parçaya ayrıldı; on birini yidiler; birine «sabur» dediler: *Ramazan ayı.*
48 — Esne oğlum, esne bülbül, kafeste yem yer, su içmez, adı acayip bir usta: *İpek böceği.*
49 — Uzaktan baktım, kara bulut gibi, yanına gittim, demir kilit gibi: *Çam fıstığı.*
50 — Bir halım var, bütün dünyayı kaplar; bir, denizi kaplamaz: *Kar.*
51 — Çalı dibinde bulgur kaynar: *Karınca.*
52 — Başı toparlak, beli ince; her damar hazzeder, mübarek deliğe girince: *Kaşık, çorba kaşığı.*

Ziya Günalp

SİHİRLİ OLUK

(Geçen sayıdan)

şahın vezirleri imiş. Bunların boynuzları gittikce büyümüş, artık başlarını kımıldatamaz olmuşlar. O zaman oduncunun oğlu:

— Hoşca kalın arkadaşlar, ben gidiyorum, demiş.

Boynuzlu vezirler cevap olarak :

— Aman derviş baba, demişler, bizi bu halden kurtarmadan nereye gidiyorsun?

Bu hiç aldırmamış. Vezirler yalvarmışlar, boynuzlu başlarile yerlere kapanarak oduncunun oğluna :

— Bizi bu dertten kurtarırsan istediğini yaparız, demişler. Bu söz üzerine oğlan :

— Bana padişahın kızını verir, beni padişahın tahtına geçirirseniz boynuzlarınızı yok ederim, demiş.

Vezirler de :

— Hay hay, diye teminat vermişler.

Bu sefer de oduncunun oğlu :

— O halde, demiş, padişahın yanında bir eski silâhlık, bir kırık kaval, bir yırtık gömlek vardır, onları bana getirin...

Bu arzu üzerine vezirlerden biri kalkmış, boynuzlarını duvarlara çarpa çarpa saraya kadar gitmiş, padişahtan habersiz silâhlığı, kavalı, gömleği alıp getirmiş. Oğlan bunları aldıktan sonra vezirlere kendi yediği ottan birer tutam yedirmiş. Vezirlerin boynuzları hemen dökülmüş. Sevinçle gelip oduncunun oğlunun eteklerini öpmüşler, şehre gidince padişahı tahtından indirmişler. Padişahın yerine oduncunun oğlunu tahta geçirmişler. Sultanı da kendisine vermişler.

Oduncunun oğlu böylece hem padişanın kızını, hem de tahtını almış. Kırk gün, kırk gece düğün, dernek, şenlik yapmışlar. Oğlan padişah olunca kendisini eşek yapan ottan eski padişaha bir parça yedirmiş. Eski padişah otu yiyince başlamış anırmağa... Böylece oudncunun oğlu padişahtan intikamını da almış, hıncını çıkarmış. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine...

CEYLAN SULTAN

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, pire berber iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken beşiğe vurdum bir tekme. Beşik gitti pazara. Pazarda iş. Alışlar alış,

verişler veriş. Dedeler devriş. Bir kızım var akiye. Adı Bakiye Açtım yüzünü. Dişleri kazma, adamdan azma. Kurtarsın Allah dedim ..

Vaktile bir padişahın bir oğlu varmış, bu çocuk bir gün ava çıkmış, karşısında güzel bir ceylan görmüş, bunun gözlerine âşık olmuş. Genç avcı ceylanı tam vuracağı sırada hayvanın ağzından bir mektup düşmüş, kendisi ortadan kaybolmuş.

Şehzade bu mektubu alıp okumuş. Metubda, «aman beyim, aman paşam, beni ararsanız bu adresde bulursunuz» diye yazıyormuş. Şehzade meraka düşmüş, doğru saraya diderek meseleyi babasına anlatmış, demir asa, demir çarık alarak yola çıkmış. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, Bir kahveye gelmiş. O kahve Âşıklar Kahvesi imiş, herkes saz ile mani söyleyip eğleniyormuş Şehzade de onların yanına oturup derdini söylemiş. Âşıklardan biri şehzadeyi önce evine götürerek misafir etmiş. Fakat şehzade sabahleyin şafakla beraber kalkarak kimsenin haberi olmadan oradan kaçmış.

Sabahleyin âşık misafire yemek hazırlatarak, hizmetçilere:

— Gidin bunları misafire götürün, diye emretmiş.

Hizmetçiler yemekleri misafirin odasına götürmüşler, fakat ne görsünler, misafir odada yok. Âşık hemen evinden çıkmış, koşmağa başlamış, bir az sonra karşıda ağaçın altında şehzadeyi uyur bulmuş, onu hemen kaldırmış:

— Ayol, demiş, niye böyle erkenden kaçtın?

Şehzade ise:

— Ne yapayım, diye ceyap vermiş, Ceylan Sultanı aramağa gidiyorum da...

Şehzade ile âşık oradan kalkarak yürümeğe başlamışlar, akşama kadar yürümüşler. Karanlık basınca Âşıklar Sarayına yetişmişler. Bunların önüne iki sahan yemek, iki dilim ekmek, iki şamdan getirmişler. Odaya iki karyola kurmuşlar. Şehzade ile âşık bir güzel yemek yedikten sona yatmışlar. Âşık çok akıllı bir adammış, hiç uyumamış. Tam gece yarısı, denizden:

— Lala, Lala, Âşıklar Sarayında kimler var, diye bir ses gelmiş.

Buna başkası tarafından da:

— Kimler olacak, âşıkla şehzade var, diye cevap verilmiş.

Denizdeki ses, bu sefer:

— Nereden gelip nereye gidiyorlar, diye sormuş.

Göze görünmeyen lala da:

— Nereye gidecekler, demiş, Ceylan Sultanı aramağa didiyorlar...

Gene denizdeki ses:

— Ceylan Sultanı alabilecekler mi, diye sormuş.

Lala da :

— Ah, artık söyleyemem, diyerek susmuş.

Âşık bunların hepsini duymuş. Duyduklarını sabahleyin şehzadeye anlatmış, sonra da saraydan çıkıp yollarına devam etmişler. Gene epeyce yol yürüdükten sonra karşılarına siyaha boyanmış bir saray çıkmış. Sarayın karşısında da ufak bir kulübe varmış. O kulübeye girerek bir gece orada misafir olmuşlar. Kulübedeki koca karıya:

— Bu saray kimindir, diye sormuşlar, hem niçin siyaha boyanmıştır?

Koca karı da:

— Bu saray Ceylan Sultanın sarayıdır, diye cevap vermiş, sultanın babası ile kıral harp ettiler. Hangi taraf mağlup olursa o taraf kızını verecekti. Kral galip geldi. Şimdi Ceylan Sultanı kırala verecekler, saray onun için siyahtır.

İki yolcu bu haberi alınca, âşık, kız vaziyetine girmiş, şehzade ile birlikte saraya gitmişler.

Âşık, Ceylan Sultanın yanına çıkmış, ona:

— Sultanım, demiş, sen arabana bin, ben de siyah bir çarşafa bürünerek annenin mezarına giderim, sen tam annenin mezarına gelince, emir ver, arabalar dursun. Hemen mezarın başına gel, ben siyah çarşafımı sana veririm. Sen de bana gelinlik elbiselerini verirsin. Ben arabaya binerim, seni bu suretle kurtarmış olurum.

Ceylan Sultan bunu kabul etmiş. Kıraldan arabalar gelmiş. Ceylan sultan kendine mahsus olan arabaya gelmiş Âşıkın dediklerini yapmış, çarşafını giydikten sonra kocakarının evine gelmiş. Âşık arabaya binmiş, bir az gittikten sonra arabalar kıralın konağının önünde durmuş. Âşıkı bir odaya almışlar. Kıralın karısı gelerek :

— Safa geldin ey türk kızı, demiş.

Âşık hemen :

— Hadi oradan pis gâvur, diye cevap vermiş.

Kıralın karısı, kızın kendisinden hoşlanmadığını zannederek çekilmiş. Sonra kıralın kızı gelmiş. O da :

— Safa geldiniz, demiş.

Âşık, ona :

— Safa bulduk efendim, diye cevap vermiş:

Kıralın kızı hayretle âşıkın yüzüne bakıyormuş. Âşık demiş ki:

— Neden okadar hayretle yüzüme dakıyorsunuz ?

Kıralın kızı bu suale karşı :

— Rüyamda bir derviş bana bir resim gösterdi, demiş, eğer gizli dine tabi olursan seni buna vereceğim dedi. Siz tıpkı o resme benziyorsunuz.

Âşık kızın bu sözü üzerine :

— Peki, demiş, onu neresinden tanırsınız ?
Kız :

— Omuzunda bir beni var, orasından tanırım, demiş.
Âşık, benini göstermiş :

— İşte o benim, demiş, seni de bana bir derviş göstermişti. Bu kız gizli din kullanırsa onu sana vereceğim dedi. Siz de ona benziyorsunuz...
Bu defa kız sormuş :

— O olduğumu neremden bileceksiniz, demiş.
Âşık da :

— Kolunda bir beni vardır, demiş,
O zaman kız :

— İşte o benim, demiş.

Âşık da ne zamandanberi o kıza âşıkmış. Şimdi onu karşısında bulunca deli gibi sevinmiş. Kıza hemen :

— Aman biz buradan kaçalım, demiş.

Kız razı olmuş Sabahleyin erkenden kocakarının sarayına gelmişler. Ceylan sultan âşıka ne kadar teşekkür edeceğini bilemiyormuş. Dördü de kulübeden çıkarak yola revan olmuşlar. Az sonra âşıklar sarayına gelmişler. Önlerine dört çeşit yemek, dört dilim ekmek gelmiş, onları yemişler. Sonra odaya dört karyola ile dört şamdan gelmiş, yatmışlar. Âşık yine uyumamış. Gece yarısı olmuş. Denizden bir ses :

— Lala lala, âşıklar sarayında kimler var, diye seslenmiş.
Lala cevap vermiş :
Kimler olacak, demiş, Ceylan sultan, şehzade, âşık, kıralın kızı var.
Denizden gelen ses bu defa da :

— Bunlar bahtiyar olabilecekler mi, diye sormuş.
Lala :

— A , demiş, şimdi bunlardan biri uyanık olsada söyliyeceklerimi işitse. Şehzadeye babası bir atla bir kürk gönderecek. Bunlar sihirlidir, aklına gelsede yırtıp atsa. Sonra şehzadenin babası yedi başlı ejderha olup Ceylân sultanı yiyecek. Şimdi biri uyanık olsada babasını öldürse...

Âşık bunların hepsini duymuş. Sabah olunca hepsi padişahın sarayına gitmek için yola çıkmışlar. Padişah bunları ta karşıdan görmüş. At ile kürkü göndermiş. Âşık kürkü yırtmış, atı öldürmüş. Şehzade buna kızmış. Bunlar saraya gelmişler. Akşam olunca herkes odasına çekilmiş. Âşık, şehzadeye dinle :

— Aman şehzadem, beni bu gece odanızda yatırınız.

Şehzade razı olmuş. Âşık hiç uyumamış. Gece yarısı olmuş Padişah yedi başlı ejderha olarak gelmiş, tam Ceylan Sultanı yiyeceği sırada âşık dadişahı öldürmüş. Şehzade buna bütün bütün hırslanmış. Âşıka:

— Babamın gönderdiği şeyleri yırttın, demiş, nihayet babamı da öldürdün. Bunları ne için yaptın, çabuk söyle?

— Âşık:

— Aman şehzadem, diye yalvarmış, bunları bana söyletme, sonra çok pişman olacaksın.

Şehzade ısrar etmiş:

— Yok, hayır, çabuk söyliyeceksin, demiş.

Âşık başlamış anlatmağa:

— Baban seni öldürmek için o kürkü gönderdi, demiş. Bu sözün arkasından da zavallı Âşıkın başı taş olmuş

Âşıkın halini gören şehzade:

— Aman söyleme Âşık, demişse de, o dinlememiş.

— Yok, demiş, artık sonuna kadar söyliyeyim de kurtul. Sonra baban yedi başlı bir ejderha oldu. Sizi yerken öldürdüm,

Âşık, bu sözü söyler söylemez baştan aşağı taş kesilmiş.

Kıralın kızı bunun üzerine artık şehzadenin yüzüne hiç bakmamış. Şehzade bir gün uyurken suratına bir tokat vurulmuş, nereden geldiği belli olmıyan bir ses de:

— Alçak şehzade, utanmaz şehzade, demiş, kalk da âşıkına bir çare bul. Kalk, Bu gece Âşıklar Sarayına git. Orada kal, gece hiç uyuma,

Şehzade sabahleyin kalkınca doğru Âşıklar Sarayının yolunu tutmuş. Gece yatarken uyumamak için bir parmağını kesmiş. Onun acısından hiç uyumamış. Gece yarısı olunca denizden bir ses gelmiş:

— Lala, lala, diyormuş, Âşıklar Sarayında kimler var?

Lala da:

— Kim olacak, hain şehzade, alçak şehzade var, diye cevap vermiş.

Denizdeki ses, bu defa da:

— Bari aşıkına bir çare bulacak mı, diye sormuş.

Lala cevap vermiş:

— Bulacak, demiş, çocuğunun boynunu kessin Onun kanını âşıkın üstüne sürsün. Bu denizden bir parça su alarak çucuğun boynuna sürsün. âşık iyi olur ama, bari uyanık olsada bu söylediklerimi işitse!

Sabah olmuş, şehzade gece duyduklarını aynen yapmış. Âşık uyanmağa başlamış. Bir az sonra temamen dirilmiş. Şehzade hemen koşarak kıralın kızını çağırmış:

— Kalk, âşıkın dirildi, diye müjde vermiş.

Naki Tezel

[Devamı var]